

Jure BRKAN

STAV NADBISKUPA STADLERA PREMA SLOBODNIM ZIDARIMA

Sažetak

Papa Leon XIII. 20. travnja 1884. objavio je encikliku Humanum genus, a 8. prosinca poslao je pismo Talijanima Custodi, gdje je jasno napisao da su kršćanstvo i masonerija nepomirljivi do te mjere da je onaj koji se upiše u masoneriju odmah odijeljen od kršćanstva. Takav stav Katoličke Crkve naučavao je nadbiskup i metropolit vrhbosanski Josip Stadler. On se borio protiv masonerije koja je praktično i svojom neprihvatljivom naukom racionalističkim naturalizmom rovarila protiv Katoličke Crkve, protiv njezinih fizičkih i pravnih osoba. On je naučavao u svojim spisima da masonere treba raskrinkati, otkriti njihovo pravo lice, i narod poučiti u katoličkoj vjeri propovijedanjem i katehizacijom. Kada je riječ o stavu nadbiskupa Stadlera prema slobodnim zidarima, onda možemo reći da je on uvijek ostao vjerran katoličkom nauku i disciplini. U tom smislu je zabranjivao vjernicima da se učlane u slobodno-zidarska društva. Poput Strossmayera u Hrvatskoj, on je u pastoralnim poslanicama vjernicima i župnicima pisao o opasnosti za katoličku vjeru koja prijete od slobodnih zidara, čiji je nauk nepomirljiv s naukom Katoličke Crkve. Ključne riječi: Humanum genus, Leon XIII., Strossmayer, Stadler, slobodni zidari, poslanice.

Uvod

Josip Stadler (1843.-1818.) je živio u vrijeme petorice Rimskih prvosvećenika.¹ Vjerojatno je neke od njih upoznao osobno posebno kao student u Rimu,² njihovu je nauku poznavao i kao profesor filozofije i teo-

¹ Grgur XVI. (1831.-1846), Pio IX. (1846.-1878.), Leon XIII. (1878.-1903.), Pio X. (1903.-1914.) i Benedikt XV. (1914.-1922.).

² Usp. J. DŽAMBO, "Josip Stadler i Collegium Germanicum et Hungaricum", u: *Josip Stadler, život i djelo. Zbornik radova međunarodnih znanstvenih skupova o dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenoga 1998. u Zagrebu prigodom 80. obljetnice smrti prvog vrhbosanskog nadbiskupa* (dalje: *Josip Stadler, život i djelo*), priredio dr. Pavo Jurišić, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1999., str. 735-745.

logije u Zagrebu,³ a kao prvi vrhbosanski (sarajevski) nadbiskup i metropolit osobno je razgovarao s Leonom XIII. i Pijom X. Vrijeme života i rada Josipa Stadlera jest vrijeme koje je zapljuskivalo Katoličku Crkvu, svjetsku kulturu i politiku posebno novim idejama, preokretima, te mnogim protucrkvanim gibanjima kako u svijetu općenito tako i u Bosni i Hercegovini posebno.

Stadler je živio u vrijeme prije i poslije Prvog vatikanskog sabora (1869.-1870.); u vrijeme reforme i stupanja na snagu crkvenog zakonika *Codex iuris canonici*, koji je papa Benedikt XV. proglasio na Duhove 27. svibnja 1917. s konstitucijom, koja počinje riječima *Providentissima mater Ecclesia*.⁴ Zakonik iz 1917. god. stupio je na snagu 19. svibnja 1918., tj. iste godine kada je Stadler umro (+1918.). Kada je riječ o Crkvenom Zakoniku iz 1917. god., koliko mi je poznato, iako se na njegovoj pripravi intenzivno radilo od 1904. god. te iako je proglašen još za života Josipa Stadlera, glede pitanja slobodnih zidara Stadler u svojim *Poslanicama* uopće ne spominje kan. 2335 ili kan. 2336 toga Zakonika, kojima se zabranjuje upis u masonska društva bilo laicima bilo klericima bilo redovnicima. Kan. 2335 kanonista Ante Crnica prevodi ovako: "Koji se upisuju u slobodnozidarsku sljedbu i slična društva, koja rovare protiv Crkve i zakonitih svjetovnih oblasti, istog časa upadaju u izopćenje, jednostavno pridržano Svetoj Stolicu." U kan. 2336, § 2. za klerike i redovnike kaže se: "osim toga, klerici i redovnici, koji se upišu u slobodnozidarsku sljedbu i slična udruženja, imaju se prijaviti Kongregaciji svetog oficija."⁵

U vrijeme nadbiskupa Stadlera mnoge su protucrkvene ideje zapljuskivale svijet i Crkvu (deizam, panteizam, racionalistički naturalizam, socijalizam, komunizam, liberalizam, modernizam), a posebno je neprihvatljivo bilo djelovanje slobodnih zidara koje Stadler više puta spominje, posebno u svezi s glavnim uzročnicima protucrkvanih strujanja.

Gubitak papinske države ostavilo je traga i na život Katoličke Crkve općenito, te na djelovanje Josipa Stadlera posebno. Gubitkom papinske

³ J. BALOBAN, "Josip Stadler, svećenik i profesor Zagrebačke nadbiskupije, u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 73-91.

⁴ U Crkvi su se mnoge stvari dogodile, posebno nakon Prvog vatikanskog sabora, te za vrijeme Prvog svjetskog rata. Papa Pio X. je u *Motu proprio*, koje počinje riječima *Arduum sane munus*, od 19. ožujka 1904. objavio početak radova na kodifikaciji prvog Kodeksa Kanonskog prava u povijesti Katoličke Crkve (25. ožujka 1904.). U tom smislu pozvani su svi biskupi katoličkoga svijeta i sva katolička sveučilišta (6. travnja 1904.) da sudjeluju u pripremi kodifikacije prvog općeg, jedinog, eskluzivnog i autentičnog Crkvenog Zakonika.

⁵ Prijevod smo preuzeli iz: A. CRNICA, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke Crkve*, Zagreb 1945., str. 405.

države započinje se od vjernika tražiti *Petrov novčić* i za druge svrhe (npr. uzdržavanje Rimske kurije), protiv kojega se bore oni, čije su ideje protivne i koji su fizički papu zatvorili u Vatikan i oduzeli mu državu. Za naš predmet posebno je potrebno spomenuti da je u vrijeme nadbiskupa Stadlera Bosna i Hercegovina započela drugačije djelovati i na političkom i vjerskom i na crkvenom planu, jer je, naime, Bosnu i Hercegovinu preuzela Austro-Ugarska Monarhija, koja je s Katoličkom Crkvom sklopila u Rimu 8. lipnja 1881. *Ugovor* (Convenzione), prema kojem je priznala potrebu pomaganja Bosne i Hercegovine i na vjerskom planu.⁶ Nakon Ugovora mnoge su se stvari u Crkvi i državi mijenjale. To je vrijeme ponovne uspostave redovna crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini bulom Leona XIII. od 5. srpnja 1881., koja počinje riječima *Ex hac augusta*, čime se stvorio pravni okvir za obnovu ili ustanovljavanje novih struktura u Bosni i Hercegovini kako u Crkvi tako i u državi, što nije išlo baš tako glatko.

U takvoj Bosni i Hercegovini Sveta Stolica je uspostavila redovnu crkvenu hijerarhiju, te je imenovala vrlo učenog i pobožnog profesora s Teološkog fakulteta u Zagrebu za prvog nadbiskupa i metropolitu Josipa Stadlera. To je bilo upravo vrijeme kada je u katoličkom svijetu posebno djelovala enciklika Leona XIII. protiv racionalističkog naturalizma i slobodnih zidara. U Bosni i Hercegovini je morao brzo reagirati nadbiskup Stadler, kako bi zaustavio djelovanje protucrkvениh ideja i slobodnih zidara⁷ koji su širili svoje neprihvatljive ideje za koje drži Leon XIII. da

⁶ *Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa - Stato* (a cura di Erminio Lora), Grafiche Dehoniane, Bologna 2003., str. 452, br. 834: "Dopo che l'amministrazione della Bosnia e dell'Erzegovina è stata assunta dal Governo di S. M. Imperiale e Reale Apostolica, la Santa Sede ed il Governo stesso hanno riconosciuto la necessità di provvedere agli interessi religiosi ed ai bisogni spirituali di quelle provincie, mediante un'organizzazione ecclesiastica, che meglio corrisponda alla nuova condizione di cose e renda più libero e più fruttuoso l'esercizio dell'alta missione della Chiesa e beneficio di quelle popolazioni." Usp. M. KARAMATIĆ, "U doba Austro-Ugarske (1878-1918)", u: *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, HKD Napredak, Sarajevo 1997. Od 1735. god. u Bosni i Hercegovini bio je ustanovljen Apostolski vikarijat, a apostolski vikari (biskupi) su bili franjevci. Usp. P. VRANKIĆ, *Religion und Politik in Bosnien und der Herzegowina (1878-1918)*, Ferdinand Schöningh, Paderborn - München - Wien - Zürich 1998. Nakon uspostave redovne hijerarhije biskupe-franjevce pomalo su zamijenili svećenici iz svjetovnog klera, tako da danas u Bosni i Hercegovini nema nijedan biskup iz franjevačkoga reda Manje braće dok u Katoličkoj Crkvi u drugim krajevima, prema Statistici Ordinis Fratrum Minorum od 31. prosinca 2002. imamo iz franjevačkoga reda Manje braće 111. biskupa: 6 kardinala, 9 nadbiskupa i 96 biskupa.

⁷ Stadler je u listu *Srce Isusovo*, br. 1, siječanj 1885. na str. 1-13 pisao o slobodnim zidarima. Usp. J. STADLER, *Pod zastavom Srca Isusova. Pastoralne poslanice svećenstvu i puku* (dalje: J. STADLER, *Poslanice*), prir. P. Jurišić, Sarajevo 2001., str. 89-98, kada Stadler pi-

su nepomirljive s Katoličko Crkvom. Katolička Crkva, naime, smatra da slobodni zidari rovale protiv nje, njezinih vjernika i njezinih struktura i zato je Crkva svojim članovima zabranjivala upis u takva društva. Stadler se zauzimao za katoličku vjeru prihvaćajući crkvenu nauku i njezinu disciplinu koju su zastupali pape, posebno Leon XIII.

Kada je riječ o Josipu Stadleru, onda treba imati u vidu i poznatu činjenicu da je on bio profesor i dekan Teološkoga fakulteta u Zagrebu, utjecajni političar,⁸ te vrlo aktivni katolički biskup koji je kao vjerni sin Katoličke Crkve prihvaćao crkvenu nauku i disciplinu. Posebno je slušao i poštivao papu Leona XIII. i njegov stav o slobodnim zidarima i modernizmu, koji je napisao u poznatoj enciklici *Humanum genus*. Smatramo da je na Stadlera utjecalo i pisanje J. J. Strossmayera, dakovačkoga biskupa, posebno kada je riječ o slobodnim zidarima. Stadler je, poput Leona XIII. i Strossmayera, neumorno pisao puku i župnicima da se bore protiv racionalističkoga naturalizma i slobodnih zidara jer je bio uvjeren da su u njihovoj nauci korijeni racionalističkoga naturalizma, liberalizma. Borio se protiv slobodnih zidara pisanjem i propovijedanjem. Prihvatio je nauku Leona XIII. o slobodnim zidarima. Stadler je smatrao da je Leon XIII. "otkrio njihovo lice", tj. napisao tko su oni i koja im je nakana. Protiv njihova naučavanja i njihovih namjera Stadler se borio posebno pisanjem poslanica župnicima i katoličkom puku u Bosni i Hercegovini, te izvješćima u Rim.

Stadler u svojim poslanicama slijedi nauku i disciplinu iz nauka Crkve, posebno iz enciklike pape Leon XIII. od 20. travnja 1884. koja počinje riječima *Humanum genus* (Ljudski rod), a usmjerena je upravo protiv slobodnih zidara (masona) i racionalističkog naturalizma. Možemo reći da je stav Leona XIII. prema slobodnim zidarima iz enciklike *Humanum genus* i njegovo pismo Talijanima od 8. prosinca 1892. koje počinje *Custodi* temelj Stadlerova satava o masonima. U pismu *Custodi* papa je između ostalog napisao: "Ricordiamoci che il cristianesimo e la massoneria sono essenzialmente inconciliabili, così che iscriversi all'una significa separarsi dall'altra." Kako vidimo, papa je i u enciklici *Humanum genus* i u pismu talijanskome narodu *Custodi* napisao da je kršćanstvo i masonerija u biti nepomirljivo. Takav stav vlada u Katoličkoj Crkvi do danas.

še o slobodnim zidarima 18. siječnja 1885. u glasniku *Srce Isusovo*, između ostalog, i ovo: "I tako slobodni zidari, držeći se naturalizma idu za tim, da unište i crkvu i državu." Još kaže za slobodne zidare da su razapeli svoje mreže posvuda "ti ovčijom kožom zaodjenuti vuci grabežljivci, ne bi li koje nevino janje umorili?" (J. STADLER, *Poslanice*, str. 90).

⁸ Usp. F. TOPIĆ, "Stadler i politika", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 285-293.

Treba reći da je Stadler živio u vrijeme kada su, prema sudu pape Pija X., mnoge modernističke ideje bile usmjerene protiv katoličke vjere. Zato je Stadler prema naredbi pape Pija X. zapovjedio da svi svećenici u vrhbosnaskoj nadbiskupiji moraju položiti antimodernističku zakletvu. Stadler je u *Vrhbosni*, br. 22 od 20. studenoga 1910., na str. 343.-347., donio također tekst zakletve i prokometirao ga te dao neke praktične odredbe o polaganju zakletve.⁹

Kler je u Bosni i Hercegovini bio politički podijeljen na dvije stranke: Hrvatska narodna Zajednica (HNZ) i Hrvatska katolička udruga (HKU). Stadler je bio nezadovoljan s HNZ, te šalje izvješće Svetoj Stolici iz kojega je to razvidno. Radi takvoga stava nadbiskupa Stadlera, dr. Nikola Mandić traži od Svete Stolice strožijeg vizitatora¹⁰ kako bi objektivno ispitao slučaj koji je nastao između Stadlera i HNZ. Stadler je optužio HNZ da, između ostaloga, premalo odiše katoličkim duhom, odnosno da je protukatolička.¹¹ Posebno se Stadler tuži Svetoj Stolici na franjevce te 1910. god. zabranjuje svećenicima članovo u HNZ jer, naime, u njihovu Statutu nema ni spomena katoličkoga imena i rade protiv načela svete katoličke vjere.¹²

⁹ Usp. J. STADLER, *Poslanice*, str. 617-625. Na str. 623 Stadler piše: "Vrlo je za nas utješno, što se pravila, postavljena od sv. Oca za propovijedanje rieči Božje, u našoj nadbiskupiji općenito govoreći vršila već time, što je propisano, da se svaki dušobrižnik ima držati propoviedi Filipovićevih, koje na sebi imaju sve značajke od sv. Oca istaknute." O Filipovićevim propovijedima vidi niže u ovom radu. Tekst "Jurisjurandi Formula", vidi u: J. STADLER, *Poslanice*, str. 624; usp. Ž. PAVIĆ, "Između tradicionalizma i modernizma", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 667-690.

¹⁰ Papa Benedikt XV. poslao je za vizitatora u Bosnu i Hercegovinu benediktinca Pietra Bastiena. On je poslao izvještaj obavljene vizitacije iz Rima, S. Anselmo 15. 12. 1914.; usp. *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, Fasc. 1049.

¹¹ Usp. *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, anno 1910., Positio n. 1028, Fasc. 439, str. 23-140; ondje, "Questioni Politico-Religiose, parrocchie e congrue, str. 1, Fasc. 439, Positio, n. 1028., zapisano je za god. 1910.: "Questioni politico-religiose. Dissidio tra i fedeli della Bosnia-Erzegovina a proposito d'azione sociale, amministrativa e politica, che li ha scissi in due partiti. Il Clero prende parte molto viva alla questione e, mentre i preti secolari con l' Arcivescovo di Sarajevo, Mons. Josef Standler (!), favoriscono un partito, i Francescani con gli altri due Vescovi di Banjaluka, Mons. Mariano Marcovic e di Mostar, Mons. Pasquale Buconjic, sostengono l'altro. Ritorna poi l'antica questione per le parrocchie e ne è sorta u'altra per la congrua parrocchiale. V. Sessione 1147, del'8 novembre 1910." Tu se još spominju nadodano V. Pos. (Positio) 506, 519, 533, 550, 816; usp. R. PERIĆ, "Nadbiskup Stadler i Sveta Stolica", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 119-123; F. TOPIĆ, "Sadler i politika", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 291-292. Usp. *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, Fasc. 1028, str. 54-88.

¹² Usp. *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, Fasc. 1028, str. 23-28.

Dalje se u izvještajima govori o problemu raspodjele župa u Bosni i Hercegovini.¹³ Takva je situacija prema Stadleru negativno utjecala na samu katoličku vjeru u Bosni i Hercegovini, te je stvarala pogodno tlo nekatoličkim idejama protiv kojih se Stadler borio.

Budući da stav Stadlera prema masonima, koliko mi je poznato, do danas nitko nije posebno obradio, uhvatio sam se ovoga rada kako bih upozorio istraživače života i djela nadbiskupa Stadlera i na njegov stav o masonima. Smatramo dosta logičnim ovaj rad podijeliti na tri naslova: 1. enciklika Leona XIII. *Humanum genus* zabranjuje upis katolika u slobodne zidare, 2. Stadlerov stav prema slobodnim zidarima, 3. sredstva u borbi protiv bezvjerja i protiv slobodnih zidara.

I. Enciklika *Humanum genus* zabranjuje upis katolika u slobodne zidare

Encikliku *Humanum genus*, prema preporuci samog pape, trebalo je prevesti na žive jezike. Biskupi su trebali o njezinom sadržaju pisati i propovijedati puku i svećenstvu. Svijet je trebalo upozoriti na opasnost koja, prema papinu sudu, prijeti i Crkvi i državnim vlastima od slobodnih zidara. Papa je u *Humanum genus* napisao što su slobodni zidari i kakve su im namjere. Papina stava prema slobodnim zidarima trebali su se držati i biskupi i Božji narod.

Sama riječ masoni ili slobodni zidari izvedena je iz francuskoga jezika od riječi "Maszun", "Massoun mestre" gdje se u engleskom jeziku pretvorila u "Freemasons". Prema onima koji posebno pišu o slobodnim zidarima, masoni su nastali u Londonu 24. lipnja 1717., a temelj im je deizam ili naravna religija. J. Anderson je 20. rujna 1721. reformirao slobodne zidare, te je 17. siječnja 1723. ili godine 5723. po masonskoj brojidbi godina, priredio za masone vlastito ustrojstvo koje se nalazi u masonskim *Konstitucijama* (Ustav), Pravilu, na engleskom s naslovom *The Constitutions of the Free-Masons containing the History, Charges, Regulations etc. Of that most Ancient and Right Worshipful Fraternity*. S nekim manjim popravcima masonsko je Pravilo još i danas temeljno Pravilo slobodnih zidara.¹⁴ Masoni

¹³ V. BLAŽEVIĆ, "Stadler i franjevci", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 393-418; M. DRLJO, "Nadbiskup Stadler i pitanje župa", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 435-477.

¹⁴ Usp. dva hrvatska prijevoda Andersonovih konstitucija: I. MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, 5. izd., Verbum, Split 1997., str. 481-494; B. ŠEMEN, *Amenkamen. Slobodnozidarska čitanka*, Lumen, Zagreb 2001. /6001./, str. 24-28; Usp. N. M. ROŠČIĆ, *Nova religija globalizma. Oglad o naumu stvaranja nove univerzalne religije*, Zagreb 2003., str. 52-61.

su tajno udruženje kojeg Katolička Crkva ne prihvaća već tamo od 1738. god. Oni, naime, žele izgraditi svijet bez Boga u kakvog vjeruje Katolička Crkva; oni prihvaćaju u svome životu i djelovanju strogu granicu između javnog i privatnog života, naučavaju život bez stalnih principa koje sa sobom nosi vjera i etika. Kod njih nema neke stalnosti. Upravo zbog toga što masoni žele izgraditi svijet bez Boga, bez stalne istine o dobru i zlu, njihove su ideje nepomirljive s naukom Katoličke Crkve, te ih zato vrhovna crkvena vlast službeno ne prihvaća, čak zabranjuje svojim članovima da se upišu u takva društva, koliko nam je poznato, počevši tamo od davne 1738. god. i takav stav vrhovne crkvene vlasti ostao je do naših dana, tj. do 26. 11. 1983. što je izraženo u očitovanju Svete kongregacije za nauk vjere *Quaesitum est*.¹⁵ Katolička Crkva je uvijek zabranjivala katolicima upis u takva društva koja smatra da rovar protiv Crkve, tj. rovar protiv vjernika i crkvenih institucija.

Posebno su važni izvori iz 19. st. koji su utjecali na formulaciju kan. 2335. Zakonika iz 1917. god., kojim se zabranjuje katolicima upisati u masonska društva, jer oni rovar protiv Crkve. Među izvorima za kan. 2335. Zakonika iz 1917. god. biskupi, pravnici i povijesničari najviše spominju encikliku pape Leona XIII. *Humanum genus*¹⁶ kada je riječ o stavu Katoličke Crkve prema masonima.¹⁷ U enciklici papa, između ostalog, kaže:

¹⁵ Usp. J. BRKAN, "Kanon 1374. i stav Katoličke crkve prema masonima", u: *Crkva u svijetu* 37 (4/2002), 439-444.

¹⁶ Usp. Z. SUCHECKI, *La massoneria nelle disposizioni del "Codex iuris canonici" del 1917 e del 1983*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 1997., str. 15-39.

¹⁷ Prema nekima suvremeni masoni postoje od 24. lipnja 1717. (usp. I. MUŽIĆ, *Smisao masonstva*. Dodatak: J. BRKAN, *Poslijesaborski stav Katoličke crkve prema masonima*, Naklada Bošković, Split 2003., str. 91-92, bilješka 221; usp. Z. SUCHECKI, *Chiesa e massoneria. Congregazione plenaria della Pontificia Commissione per la revisione del Codice di diritto canonico tenuta nei giorni 20-29 ottobre 1981 riguardante quinta questione speciale dedicata alla riassunzione del can. 2335 del Codice di diritto canonico 1917*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2000., str. 11-14. Moglo bi se nekako reći da je slobodno zidarstvo nastalo na svršetku srednjeg vijeka kao otpor protiv isključivosti crkvenog naučavanja i političkog apsolutizma, kao otpor protiv fanatizma svake vrste. Razlozi nepomirljivosti masona s Katoličkom Crkvom mogu se vidjeti, u: LAV XIII. - J. J. STROSSMAYER, *O sekti masona*, priredio Ivan Mužić, Matica Hrvatska Split, Split 1999., str. 147-152. Tu je tiskana na hrvatskom jeziku "Izjava Njemačke biskupske konferencije o odnosima između Katoličke crkve i masonstva". Iz Izjave doznajemo da je stav slobodnih zidara o vjeri relativistički i da relativizam pripada temeljnim uvjerenjima slobodnih zidara. Nakon toga, kod slobodnih zidara prevladava naglašeni subjektivizam te se ne može uskladiti s vjerom u objavlvenu riječ Božju, koju, prema nauci Katoličke Crkve autentično tumači crkveno učiteljstvo. Slobodni zidari niječu mogućnost objektivne spoznaje istine. Oni odbacuju svaku vjeru u katoličke dogme. Kod slobodnih zidara izraziti

“Neka nitko ne misli da zbog bilo kojeg razloga smije pristupiti sljedbi masona, ako toliko cijeni katoličku ispovijest i svoje spasenje, koliko bi ih morao cijeniti.”¹⁸

Papa Leon XIII. je u enciklici također napisao što smatra pod masonskim društvom: “Slobodni zidari većim su dijelom naturalisti, to jest naravnjaci, koji osim naravi i više naravi ništa drugo ne priznaju a uče da nad čovjekom nema ništa i da valja ono slušati, što uči čovječji razum. Zbog toga slobodni zidari ili ne mare nimalo za dužnosti prema Bogu ili ih pak izvrću na svoju. Oni, naime, tvrde, da Bog čovjeku ništa nije objavio; ne priznaju nikakve stalne istine o vjeri, ne priznaju za istinu nego ono, što može čovjek svojim umom shvatiti; neće da znaju za učitelja, kojemu bi po pravu bili dužni vjerovati radi njegove časti i njegova ugleda. Jer pak Katolička Crkva, i to ona sama, ima časnu tu dužnost, da čuva i brani istine donešene s neba, da ne da vrijeđati ugled crkvenog učiteljstva, da pazi na sve ostale svetinje, koje su nam dane da se lakše spasimo; zato neprijatelji baš upravo na nju mrze, na nju najhude navaljuju.”¹⁹

je deistički tip pojma Boga. Njihov “Veliki graditelj svemira” Bog, nije Bog Isusa Krista u kojega katolici vjeruju i kome se mogu obraćati kao dobrom Ocu. Što se tiče pojma snošljivosti, dok katolici pod snošljivošću misle na dužno shvaćanje drugih ljudi, dotle kod slobodnih zidara, naprotiv, snošljivost vlada prema idejama, ukoliko one mogu biti suprotne jedana drugoj. Njihove obredne radnje koje se očituju riječima i simbolima, slične kršćanskim sakramentima. Slobodno zidarstvo traži od svojih članova potpuno predanje za život i smrt. Ima slobodnih zidara koji su ravnodošni prema Crkvi, ali Crkva i u današnje vrijeme zabranjuje katolicima da budu članovi bilo kojeg društva koje roviri protiv Katoličke Crkve (usp. Pontificium consilium de legum textibus Communicationes, 15 (1/1984), 48.-49; J. BRKAN, “Kanon 1374. i stav Katoličke crkve prema masonima”, u: *Crkva u svijetu* 37 (4/2002), 421-447); usp. N. M. ROŠČIĆ, *Nova religija globalizma*, str. 160.

¹⁸ Enciklika pape Leona XIII. *Humanum genus* od 20. travnja 1884. objavljena je u: ASS 16 (1883/4), 420 sl. i uvrštena među izvore za kan. 2335. Zakonika iz 1917. Usp. *Codex iuris canonici Pii X Pontificis maximi iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus. Praefatiione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab emo Petro card. Gasparri auctus*, Romae, Typis polyglottis Vaticanis, MCMXXXIV., kan. 2335, bilješka 2, str. 733. Dio enciklike *Humanum genus* donesen je i u: *Enchiridion Symbolorum deffinitionum et declarationum de rebus fidei et morum quod primus edidit Henricus Denzinger et quod funditus retractavit auxit notulis ornavit Adolfus Schonmetzer S. I, editio XXXIV emendata*, Herder, Barcinone - Friburgi Brisgoviae - Romae - Neo - Eboraci 1967., str. 616, br. 3156, 3157, 3158. Leon XIII. je u enciklici *Humanum genus* osudio naturalizam i masonstvo. U br. 3158. čitamo: “Nomen sectae Massonum dare nemo sibi quapiam de causa licere putet, si catholica professio et salus sua tanti eum sit, quanti esse.” Usp. H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, defnicija i izjava o vjeri i ćudoredu*, uredio Ivan Zirdum, Đakovo 2002., str. 578-579; N. M. ROŠČIĆ, *Nova religija globalizma*, str. 154.

¹⁹ Prijevod smo preuzeli iz: LAV XIII. - J. J. STROSSMAYER, *O sekti masona*, str. 55.

Prema Strossmayeru društvo slobodnih zidara "udara i navaljuje na Isusa i na svetu majku Crkvu Božju, i to prvo: udara i navaljuje na svećenstvo; drugo: navaljuju na školu, a treće: udara na brak kršćanski."²⁰ Prema Strossmayeru masonsko društvo je opasno jer ono ide za tim "da vjeru u Isusa Krista posve satare i da utamani crkvu Božju."²¹

Za vrijeme života nadbiskupa Stadlera enciklika *Humanum genus* bila je predmet mnogih rasprava, osvrta i spominjanja u biskupskim poslanicama koje su biskupi slali župnicima i puku kršćanskom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Iste godine (1884.) kada je enciklika bila službeno objavljena odmah je, po želji samoga Leona XIII., dao je prevesti na hrvatski i objavio najpoznatiji dakovački biskup J. J. Strossmayer. Prevoditelj je bio Josip Rieger. Enciklika je u Hrvatskoj objavljena najprije u nastavcima u: *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, XII/1984., 164-166; 169-170. a potom u posebnoj knjižici u naknadi od 1.000 primjeraka.²² Toliko je enciklika *Humanum genus* bila važna da je već 4. veljače 1884. biskup Strossmayer napisao opširnu korizmenu poslanicu o stavu prema masonima, započevši riječima: "Poljubljeno u Isusu stado moje."²³ Tu poslanicu smatramo posebnim osvrtom i tumačem enciklike *Humanum genus* primijenivši je u konkretne prilike. Poslanica je upućena župnicima i puku, ona je bila pomoć župnicima za korizmu 1884. god. Strossmayer je župnicima uputio također i poznati *Naputak* od 12. srpnja 1884. u kojem ih poučaje kako se trebaju vladati u odnosu na nove ideje koje zapljuskuju njegovu biskupiju i u odnosu na masone.²⁴ U tome *Naputku* Strossmayer traži od župnika da papinu encikliku *Humanum genus* jasno protumače

²⁰ *Ondje*, str. 60.

²¹ *Ondje*, str. 51.

²² Usp. I. MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, VII. izdanje, Knjigotisak, Split 2001., str. 33-34.

²³ U okružnici Strossmayer, između ostalog, piše: "Da se odvrte teška zla, koja su po sljedbi slobodnih zidara i drugih iz nje proniklih, unešena u Crkvu i sve redove građanstva, razaslala je ovih dana Njegova Svetost Leo XIII. okružnicu 'Čovjekov rod' svim po katoličkom svijetu biskupima. U ovoj okružnici otkriva Papa nauk, svrhu, osnove tih sljedba, navada skrb rimskih papa oko oslobođenja čovjekove obitelji od tolike grozne kuge, baca na njih opetovano prokletstvo i zavezu (cenzure) te ujedno uči, kojim načinom i kojim orudom se valja boriti protiv njih, kakvim sredstvima vidati rane po njima zadane." (LAV XIII. - J. J. STROSSMAYER, *O sekti masona*, str. 45. Korizmena poslanica J. J. Strossmayera pretiskana je u istoj knjizi na str. 51-89).

²⁴ Usp. LAV XIII. - J. J. STROSSMAYER, *O sekti masona*, str. 45-48, posebno str. 114-115, gdje piše: "Drago mi je, da sada i umniji svjetovnjaci priznaju i propovijedaju, da je to otrovno društvo ne samo opasno za svaku državu, nego da je tako razvratno i po svojim ludim i mahnitim obredima, ter po svom tajinstvenom i tminastom značaju tako bezumno i blesavo, da samo duševni slabići i prava nedoraščad, koja se je ne samo vjeri nego i umu svome iznevjerila, u njihovu vjeru zaplesati može."

vjernicima.²⁵ Tu Strossmayer kaže da je veoma zabrinut za duše koje ne slijede Isusa. Župnicima kaže da treba prijaviti masone ili njihove vođe, da se od takvih treba očistiti mladež ispravnim podučavanjem katoličke vjere, jer je već papa bacio unaprijed prokletstvo na one “koji ruju protiv Crkve i zakonitih oblasti (vlasti, m. op.) bilo to potajno bilo javno zaiskale one ili ne zakletvu od svojih sljedbenika da moraju čuvati tajnu”.²⁶ Prema Ivanu Mužiću najveći bi bio protivnik masonstva u Hrvata u drugoj polovici 19. st. upravo veliki biskup i promicatelj hrvatske kulture, Strossmayer. Strossmayer je u korizmenoj poslanici 1885. god. optužio masone “da teže konačnom uništenju katolicizma”. Mužićeva tvrdnja temelji se na pisanju Andrije Spiletka, *Strossmayer o slobodnim zidarima*, Zagreb 1932., str. 3, 4, 8, 9, 15, 19.²⁷ Strossmayer zastupa u borbi protiv neprihvatljivih društava uvadjanje katoličkih društava kao što su: Treći svjetovni red sv. Franje, svjetovni red sv. Vinka Paulskoga ili marijanske udruge. Strossmayer je došao na vrlo zanimljivu ideju, a ta je da se čak podigne katolička akademija znanosti, u kojoj bi “održavale se one prekorisne skupštine ili takozvani kongresi, na koje bi se poslali najodabraniji ljudi jedne ili više država, te kad se sami biskupi ne bi ustručavali sa svojom prisutnošću počastiti ih, da se mogu posavjetovati oko promaknuća katoličke stvari pod njihovim okriljem i ustanoviti, što i ovo i opće dobro više promiče”.²⁸

Kako vidimo, Strossmayer je brzo reagirao protiv naturalističke nauke koju su promicali slobodni zidari i u Hrvatskoj te nudi moguća rješenja kako bi se spremno sučelio s pogubnim idejama i masonima. I u Bosni i Hercegovini Strossmayerov kolega u biskupstvu vrhbosanski nadbiskup i metropolit Josip Stadler zauzeo se u pronalaženju načina kako se usprotiviti racionalističkom naturalizmu i masonima kako bi izvršio ono što papa Leon XIII. traži od naroda i biskupa. Oba spomenuta biskupa, za koje se može s pravom kazati da su bili utjecajni i vrlo kulturni ljudi, kada je riječ o stavu prema liberalizmu, racionalizmu i racionalističkom naturalizmu te masonima, slijedili su put Rimskog prvosvećenika Leona XIII.

²⁵ Usp. *Ondje*, str. 43.

²⁶ *Ondje*, str. 46.

²⁷ Usp. I. MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, VII. izdanje, str. 34.

²⁸ LAV XIII. - J. J. STROSSMAYER, *O sekti masona*, str. 47.-48.

2. Stadlerov stav prema slobodnim zidarima

Poput Strossmayera u Hrvatskoj, također i u Bosni i Herecegovini prvi vrhbosnaski nadbiskup Josip Stadler²⁹ posebno je u svojim pastoralnim poslanicama³⁰ koje je upućivao svećenstvu i vjernicima vrhbosanske nadbiskupije pozivao se na encikliku *Humanum genus*, posebno onda kada je pisao o racionalističkom naturalizmu³¹ i slobodnim zidarima³² koji se bore, prema shvaćanju pape Leona XIII., protiv Katoličke Crkve, njezinih vjernika i institucija.

²⁹ Josip Stadler, profesor filozofije i teologije, dekan Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, prvi sarajevski nadbiskup (od 1881.) i utemeljitelj vrlo cijenjene redovničke ženske ustanove Služavke Maloga Isusa, rodio se u Slavonskom Brodu 24. siječnja 1843. od obitelji koja vuče korijene iz Gornje Austrije, ali se uvijek osjećao Hrvatom; umro je na glasu svetosti u Sarajevu 8. prosinca 1918.; usp. M. MIJOČ, "Stadler, utemeljitelj Družbe sestara Služavki Maloga Isusa", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 495.-563; usp. ISTA, "*Bogu i sirotinji od požtovne ljubavi.*" *Dr. Josip Stadler. Družba sestara Služavki malog Isusa. Poziv i poslanje redovnice*, Crkva u Svijetu - Družba sestara Služavki malog Isusa Provincija sv. Josipa, Split 2001. Od svih Stadlerovih djela najveće je "Družba sestara Služavki maloga Isusa", koja i danas uspješno vrši onu ulogu koju joj je Utemeljitelj namijenio.

³⁰ P. JURIŠIĆ, u: J. STADLER, *Poslanice*, str. 11, piše: "Ukupni broj Stadlerovih poslanica je 85 a to je 560 objavljenih stranica u glasniku Vrhbosanske nadbiskupije. Nadbiskup Stadler je pisao poslanice iz pastoralnih razloga, tako su teme poslanica većinom pastoralne i teološke, ovisne o prilikama, potrebama i pobudama koje su ga potaknule na pisanje." Stadler je poslanice objavljivao u glasilima koje je sam pokrenuo: *Srce Isusovo* (1882.-1886) i *Vrhbosna* (1887.-1918.). Može se reći da je Stadler dosta pisao u obranu vjere; posebno je bio kritičan prema listovima koji "šire pogubne nauke", među koje je uvrstio: *Pokret*, *Novi list*, *Savremenik*, *Hrvatski narod*, *Sloboda* i drugi (usp. J. STADLER, *Poslanice*, str. 356).

³¹ Protiv racionalističkoga tumačenja vjere Stadler je napisao cijelu jednu poslanicu (usp. J. STADLER, *Poslanice*, str. 421-445). Tu se Stadler posebno osvrnuo na naučavanje Hinka Hinkovića u Zagrebu. Ivan Mužić (*Masonstvo u Hrvata*, VII. izdanje, str. 382) stavlja Hinka Hinkovića u popis članova lože "Pravednost" - Zagreb. Vidi još iz Mužićeve citirane knjige str. 50, 62, 63, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 200, 202, 203, 204, 205, 229, 238, 395. S. MATKOVIĆ, "Stranka prava i hrvatski kršćanski socijali", u: *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa držanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, uredio Zlatko Matijević (dalje: *Hrvatski katolički pokret*), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002., str. 323 piše: "Među ždomovinašima' javljaju se znaci unutarnjeg jaza, a pojedibnci iz toga kruga (Fran Potočnjak) započinju se povezivati sa socijaldemokratima ili skreću u katolicizmu neprihvatljiva vjerovanja poput spiritizma Hinka Hinkovića."

³² Najznačajnija je Stadlerova poslanica koju je objavio 18. siječnja 1885. "o slobodnim zidarima", u: *Srce Isusovo*, br. 1, siječanj 1985., str. 1-13. Ista je poslanica ponovno objavljena u: J. STADLER, *Poslanice*, str. 89-98.

Podsjetimo se da je to bilo vrijeme kada su se veoma intezivno širile protucrkvne ideje po svijetu od kojih ni Bosna i Hercegovina nije bila izuzetak. Zato se Stadler posebno borio protiv filozofsko-religioznog liberalizma, racionalističkog naturalizma gdje ne izostavlja pisanje i o opasnosti od *slobodnih zidara*.³³ Ivan Markešić piše kako je u Stadlerovo vrijeme “većinu hrvatske inteligencije već bio zahvatio filozofsko-religiozni liberalizam, utemeljen na ideji da je čovjek neograničeno slobodao biće kako u svome mišljenju tako i svome djelovanju, odnosno da ne postoji neki auktoritet kojemu bi čovjek trebao polagati račune. Na filozofsko-religiznom planu liberalizam je išao izravno protiv Crkve, i stoga je u Hrvatskoj nosio označicu borbeni i protucrkvni pokret, dok je u nekim zemljama, gdje je bio na vlasti, vršio progon Crkve (‘Kulturkampf’). Bilo je to vrijeme u kojemu su se snažnom potporom krupnog kapitala, marksističkih socijalista, slobodnih zidara te mnogih drugih predstavnika liberalnih protucrkvnenih stajališta širile, posebice putem tiska, ideje usvojene na kongresu međunarodne organizacije ‘Slobodna misao’ u Pragu (1907.). Njihova je temeljna zadaća bila kako se treba izravno boriti protiv svake vjere, te iz državnih škola isključiti vjeru, zabraniti crkvene procesije, ukinuti samostane, te posebno brigu posvetiti đacima i mladim radnicima (koje treba zaštititi od njihovih roditelja koji ih žele upoznati i odgojiti u religiji, kako je smatrao francuski pedagog Payot) te čak nadzirati javne vjerske manifestacije i rad svećenika.”³⁴

Treba znati da se Stadler zanimao za politiku odnosa Crkve i države, za doktrinu o odnosu Crkve i države. On se, prema Zoranu Grijaku, borio za prava Crkve i “nije vidio nikakvih problema u mogućim sukobima između dvije institucije zbog djelokruga. Smatrao je da se vjernici u slučaju sukoba između Crkve i države moraju svrstati uz Crkvu, odnosno ne priznati one odluke zakonodavnih vlasti za koje Crkva ustvrdi da proizlaze iz uzurpacije njenih kompetencija”.³⁵ Takav Stadlerov stav je bio usmjeren protiv prenamaglašenoga laicizma u politici, posebno kada je govor o odnosu vjernika prema Crkvi i državi. Laicizam je, naime, isključivao bilo koju ulogu Crkve u javnom životu jedne države, što Stadler kao “navjestitelj, propovjednik i učitelj”, nije mogao prihvatiti. Prema Stadleru

³³ Izgleda da se u 19., a posebno u prvoj polovici 20. st. i Crkva i država plašile tajnih društava kao što su društva slobodnih zidara. Ne bi smjeli zaboraviti na činjenicu da su upravo u to doba, između 1903. i 1907. god., napisani “Protokoli sionskih mudraca”. Nije isključena mogućnost da su baš slobodni zidari imali svoje prste u toj raboti.

³⁴ I. MARKEŠIĆ, “Počeci djelovanja hrvatskog katoličkog akademskog društva ‘Domagoj’, u: *Hrvatski katolički pokret*, str. 312-313.

³⁵ Z. GRIJAK, “Sudjelovanje Vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera na prvom Hrvatskom katoličkom kongresu”, u: *Hrvatski katolički pokret*, str. 186.

treba voditi računa da je čovjek i političko i religiozno biće i da mu država mora osigurati slobodu i pomoć i na tom planu. Država mora garantirati vjernicima slobodu da nesmetano vrše crkvene zakone i oni, prema Stadleru, imaju prednost pred državnim. Stadler je uvijek naglašavao da čovjek treba živjeti prema Evandelju, prema "nauci crkvenih otaca i smjernicama crkvenog učiteljstva".³⁶ On u listu *Srce Isusovo*, koji je sam pokrenuo, u br. 1. 1883., str. 2, piše kršćaninu koji se želi spasiti da treba "slušati rječ Božju, naučiti sve vjerske istine, koje svaki kršćanin treba da znade, poznavati dužnosti svoje kršćenske".

Prema Stadleru, u njegovo vrijeme, u Bosni i Hercegovini, bilo je ljudi koji su se držali slobodnozidarskih načela. On piše: "Ako kod nas i nema toliko slobodnih zidara, koliko drugdje, ipak ih ima puno, koji se njihovih načela drže ili svih ili bar nekoyih, kako sam to već s početka naveo."³⁷

Stadlerov posebni osvrt prema masonima nalazimo u njegovu trogodišnjem izvještaju Svetoj Stolici. Naime, on je 18. siječnja 1885. preko apostolskoga nuncija u Beču Svetoj Stolici poslao trogodišnji izvještaj o stanju sarajevske biskupije. Taj izvještaj je protokoliran u Sarajevskom nadbiskupskom ordinarijatu pod brojem 62, a mi ga posjedujemo iz: *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, fol. 8r.-10v. Izvještaj je napisan na latinskom, počinje riječima *Beatissime Pater*. Stadler je u 9 točaka³⁸ opisao stanje svoje nadbiskupije, tako da se u točki IX. pod naslovom "De liberis murariis", u brojevima 27 i 28 osvrnuo na slobodne zidare koji su, prema njemu, djelovali i u Bosni i Hercegovini među Bosancima ("Bosnenses"). Tu se misli na Ausrtijance ("Austriacos") koji su boravili u sarajevskoj nadbiskupij. Stadler piše Svetoj Stolici da općenito govoreći u Bosni nema slobodnih zidara, ali ipak se među njima nalaze mnogi trgovci koji se kući vraćaju zadojeni slobodnozidarskim načelima i druge vode na put propasti. Među Austrijancima koji borave u njegovoj biskupiji ima mnogo sljedbenika slobodnih zidara. Oni svoje mreže otvoreno pletu i mnoge

³⁶ J. STADLER, *Poslanice*, str. 12.

³⁷ J. STADLER, *Poslanice*, str. 95; J. STADLER, *Poslanice*, str. 473-474: "Ne varajmo se! Ima i u nas osim spiritista i slobodnih zidara. Tko malo bolje uoči neke naše mladiće na velikih školah, ne znam, bili se triput smjelo kazati, da nisu slobodni zidari; svakako neki od njih goje misli framasonske i po njih se ravnaju. Vigilantibus jura! Pazite, da se ne uvuče koji vuk među naše bezazlene ovce!"

³⁸ *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, fasc. br. 542, Bosnia ed Erzegovina, Sarajevo 1885., fol. 4r, br. 1: I. statum ecclesiarum materiale; II. personam meam; III. clerum saeculare; IV. clerum regularem; V. congregationes piarum feminarum; VI. seminariorum; VII. populum; VIII. relationem inter Ecclesiam, et gubernium; IX. libera muratoria.

mirne ljude priklanjaju sebi, posebno one koji vrše javne poslove i nastoje da budu srcem njihovi promicatelji.³⁹

U br. 28 Stadler piše da prema zapovijedi pape Leona XIII. u pogledu slobodnih zidara postupa prema "enciklici"⁴⁰ o slobodnim zidarima i da se bori protiv njih, čak uz pomoć svjetovnih vlasti "brachium saeculare". Stadler u pet točaka piše koje je mjere poduzeo protiv slobodnih zidara:

1. da bdije nad svojim stadom gdje god nade slobodnog zidara, da se služi svim dozvoljenim sredstvima prizvavši protiv njega i svjetovne vlasti;
2. da se o svakom njihovu slučaju obavijesti ordinarijat;
3. da najboljim načinom što može kršćanski svijet posebno neiskusnu kršćansku mladost poučava u kršćanskom nauku i da tako predureće napade slobodnih zidara;
4. da veće gradske trgovce koji traže trgovine prije nego stignu prisili da obećaju da se neće nikada upisati u nikakvo društvo bez znanja i savjeta vlastitoga župnika;
5. da svi odrasli jednoga dana npr. na svetkovinu Presvetoga Trojstva u župskoj crkvi svečano obnove krsni zavjet i obećaju da će do smrti pristajati uz majku Crkvu i opsluživati u svemu njezine zapovijedi.⁴¹

³⁹ *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, Fasc. br. 542, fol. 8r, br. 27: "Generatim loquendo in Bosnia adhuc liberi murarii non dantur; inveniuntur tamen quidam inter ipsos Bosnenenses. Multi enim sunt mercatores, qui domum redeunt principiis murariorum infecti atque alios in perditionis viam deducunt. Inter Austriacos hic degentes sine dubio multi sunt murariorum asseclae; nondum sua retia aperte estendunt, sed multorum animos paratos inveniunt, quum maxima munere publico fungentium paro principiis, a murarii propugantis toto pectore adhaerent."

⁴⁰ Ovdje Stadler misli na encikliku Leona XIII. *Humanum genus*.

⁴¹ *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, Fasc. br. 542, fol. 8v-9r, br. 28: "Beatitudinis Tuae mandato, in (fol. 8v) pulcherrimis litteris encyclicis contra liberos murarios editio patefactio, obtemperans, animarum curatoribus meae curae commissis, injunxi: 1. ut suo gregi invigilantes quemcunque murarium omnibus licitis mediis persequerentur: advocato contra cum in adjutorium eiam brachio saeculari; 2. ut ordinariatum de quacumque casu, quo acyus certionem facerent; 3. ut quo meliori modo passcunt populum fidelem praesertim incapertam juventutem christiana doctrina imbuerent vicque cum contra muratorum assaltus praemirnerent; ut 4. mercatores majores urbes ob commercium petentes, antequam proficiscanur, juberent promissionem emmittere, se nequaquam daturae suum nomen ulli saocietati sine scitu et consilio proprii parochi, ut 5. adulti omnes aliquo die v. g. in festa SS. Trinitatio in ecclesia parochiali solemniter votum baptizmale renovarent atque promitterent, se usque ad mortem velle matri Ecclesiae adhaerere ejusque mandatio in omnibus obtemperare."

Sama činjenica što je Stadler u svome trogodišnjem izvješataju Svetoj Stolici posvetio cijelu jednu točku, točku IX. "De liberis murariis", dovoljno nam govori kako je pazio da ideje slobodnih zidara ne naškode vjernicima i kleru sarajevske nadbiskupije i da upozori Svetu Stolicu na djelovanje slobodnih zidara. I u tom pogledu Stadler je provodio u djelo ono što je Sveta Stolica u njegovo vrijeme tražila od svih biskupa. Stadler u svojim pismima posebno naglašava da se protiv slobodnozidarskog nauka treba boriti radom (borbom) i molitvom: "orate ergo et laborate."⁴²

Ideje i djelovanje masonskih društava su tajne, koliko mi je poznato, svi stupnjevi masonstva nisu otkriveni toliko da bi se s pouzdanjem moglo o njihovoj nauci ili njihovoj kvazi religiji govoriti. Masoni i dalje ostaju tajna društva i tajno djeluju, ali ipak, kako piše Stadler, papa Leon XIII. otkrio im je mnoge tajne. Katolička Crkva i državne vlasti onoga vremena imali su posebni strah od masonskih društava: i zato što su tajna i zato što ono što o njima znaju nije spojivo s naukom Katoličke Crkve i teorijama upravljanja državama. Zato nadbiskup Stadler u poslanicama upozorava svećenstvo svoje nadbiskupije na opasnosti od slobodnih zidara za Crkvu. U tom smislu Stadler navodi i na originalu (francuski tekst) i na hrvatskom jeziku tekst iz naučavanja francuskih masona u Parizu, u br. V. i X.⁴³ Kako bi upozorio na neke masonske namjere, Stadler ilustrira, kao primjer međusobni razgovor slobodnih zidara:

"Što treba učiniti u redu vjerskom? Odgovor: Treba uništiti svaku religiju, zaniekati Boga. Ateizam, to je naš kult. A tko će to izvesti? Revolucija. Revolucija! To je slavlje čovjeka nad Bogom. Rat Bogu! Ni žene ne smiju ostati izvan pokreta revolucionarnoga. Upravo je Eva ona, koja je prva prevrat pokrenula protiv Boga.

Govori se o gilotini; mi ne ćemo drugo nego joj zapreke odstraniti. Ako sto hiljada glava čini oporbu, neka panu." Stadler dalje piše: "Garibaldi u Fiorenci govoraše ovako: 'Moji prijatelji, tako dugo, dok se svećenici ne prevladaju, domovina ne može biti slobodna ni sretna'. A u Paviji reče: 'Moji prijatelji, treba uništiti pijavicu svećeničku. Treba

⁴² J. STADLER, *Poslanice*, str. 95, 473-474.

⁴³ J. STADLER, *Poslanice*, str. 473: "Članak V. (framasona u Parizu): Članovi odbora očituju, da se obvezuju umrieti izvan svake sljedbe vjerske.

Članak X. Budući da slobodni zidar može biti zapriečen u čas smrti tudjim utjecajem, da izpuni svoje moralne dužnosti napram odboru, to će on najmanje trojici od svoje braće (od svoje framasonske braće), da im olakoti dužnost u tom slučaju, poslati punomoć, a forma joj je opredjeljena ovako, kako sledi:

Ja dolje podpisani očitujem izriekom, da hoću umrieti i biti pokopan izvan svake vrste vjerskoga obreda, i ja opunomoćujem napose braću (ovu i ovu) da nad tim bdiju, da se izvrši moja volja."

uništiti crnu odjeću. Od potrebe je istrijebiti rak-ranu papstva. Valja uništiti svećenike sa lica zemlje.”⁴⁴

Posebno se Stadler okomio protiv širenja neprihvatljivih knjiga jer preko knjiga i knjižica neprijatelji Katoličke Crkve i države šire bezvjerje i krive ideje o Crkvi i državi. Radi toga piše svećenicima da treba naći načina kako zaštititi puk u Bosni od pogubnih knjiga: “Od potrebe je sačuvati ga (puk u Bosni, m. op.) od zlih knjiga, koje se na žalost našu već i po selih šire... Treba, braćo, i one ljude odkriti, koji takove knjige šire, pače i sudu ih predati, jer smetaju puk u izvršivanju svojih vjerskih dužnosti, i svijetu protumačiti, kako takove knjige um zasljepljuju, srce truju, poštenje podkapaju, vjeru uzimaju, ćudorednost kvare, spas duše i blagostanje iste države pogibelji izvrgavaju.”⁴⁵

Stadler piše župnicima da je prikladno sredstvo u borbi protiv racionalističkog naturalizma i masona da župnici tumače puku Katehizam Rimski.⁴⁶ Ovdje treba napomenuti da je nadbiskup Stadler od 1887. do 1894. god., kako bi pomogao svećenicima, u osam knjiga priredio propovijedi poznatog franjevca, člana franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Hrvatskoj, fra Jerolima Filipovića (Rama, oko 1688. - Sinj, 10. prosinca 1765.), *Pripovijedanje nauka kršćanskoga* (Mleci, 1754., 1759.

⁴⁴ J. STADLER, *Poslanice*, str. 473. Ovdje treba imati na umu da Stadler kao ni Papa Leon XIII. ne dijeli masone na teiste i ateiste, nego govori općenito o masonima. Npr. prema *dr. Eugenu Laxa* (Brazil), kod slobodnih zidara postoje teistički i ateistički masoni, već prema tome kojoj masonskoj loži pripadaju. U *Predgovoru* knjige: I. MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, VII. izdanje, na str. 11 *Laxa* piše: “Kada se o tome govori, treba napomenuti, čega u Mužića nema, da se svjetsko masonstvo dijeli na dvije grupe - teističku i ateističku. Prvoj stoji na čelu engleska ‘Velika loža’, dok drugu, manju predvodi ‘Grand Orient de France’, s kojom je engleska ‘Velika loža’ definitivno raskinula o tom pitanju 1878. godine.”

⁴⁵ J. STADLER, *Poslanice*, str. 94-95.

⁴⁶ Kad Stadler kaže *Katehizam Rimski*, misli na: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad Parochos*, Roma 1566. *Katehizam Rimski* ili *Rimski katehizam* na hrvatski je preveo Josip Matović, pod naslovom *Katehizam rimski po naredbi S. Sabora Tridentinskoga k’ parokima dan na svjetlost po zapovidi Pia V. pape privedikoga a istomacem i priobrachiem iz latinskoga u Slovinskimu jeziku. U Mlezieh 1775.* Cilj je prijevoda Rimskog katehizma na hrvatski da hrvatski kler u nizu drugih katehizama dobije u ruke i najpsežniji potridentinski katehizam koji je mogli bi reći, temelj drugim katehizmima (usp. F. E. HOŠKO, *Nekadašnji hrvatski katehizmi*, Zagreb 1985., str. 109). Za *Katehizam Rimski* Stadler piše u: *Poslanice*, str. 96: “Katehisam svojim sadržajem najbolje izražava, kako je korisno, kako potrebno njegovo tumačenje. Sav nauk katolički, sav moral katolički, sve potrebno o sakramentih, tih sredstvih milosti, i o molitvi, kojom izprašamo milosti: sve to nahodimo u katehismu. I zato je od potrebne, da svećenici vazda imaju pri ruci katehisam rimski, te ga puku tumače, pošto je sve u njem, što god treba puku razlagati.”

i 1765.), promjenivši naslov u *Propoviedi o nauku kršćanskom od O. Jeronima Filipovića, franjevca iz Rame u Bosni*.⁴⁷ Svećenici su se, prema Stadleru, trebali boriti protiv racionalizma, naturalizma i slobodnih zidara.⁴⁸ Stadler se posebno zalagao na religijsko-pedagoškom području kako bi se pedagoškim sredstvima i ispravnom katoličkom naukom te ispravnim metodama na religijsko-pedagoškom području svećenici žarče služili katehizmom i propovijedali puku zdravu crkvenu nauku.⁴⁹

3. Sredstva u borbi protiv bezvjerju i protiv slobodnih zidara

Kao sredstvo protiv masona, Stadler na prvo mjesto stavlja potrebu održanja crkvene discipline prema kojoj je zabranjeno katolicima učlaniti se u masonska društva, te se treba boriti protiv racionalističkog naturalizma, liberalizma i nepomirljivih masonskih ideja mogućim sredstvima kao što su pisanje, tumačenje katehizma, vjeronaukom i formalnim propovijedanjem.⁵⁰ Stadler je vrlo dobro poznao poklad kršćanske vjere te ljude i duh vremena u kojemu je živio. U tome mu je zacijelo od velike koristi bilo što je bio katolički nadbiskup, političar te profesor filozofije i teologije. U skladu s time, a sam sadržaj Stadlerova vjerskog nauka bio je na liniji nauka pape Leona XIII., on župnicima nalaže 18. siječnja 1885. da se posebno drže četiriju stvari kao najboljih sredstava protiv bezvjerja, racionalističkog naturalizma i slobodnih zidara.

1. Treba slobodnim zidarima i drugim bezvjernicima otkriti pravo lice, također i pisanjem. Stadler piše iz Sarajeva 28. 11. 1892. rektoru Germanicum P. A. Steinhuberu kako bi bivši pitomci Germa-

⁴⁷ Usp. F. E. HOŠKO, *nav. dj.*, str. 75.

⁴⁸ O Stajalištu Stadlera prema idejnim tokovima, usp. N. IKIĆ, "Stadlerov profil svećenika", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 423.

⁴⁹ Usp. P. JURIŠIĆ, "Stadlerovo zalaganje na religijsko-pedagoškom području crkvenog djelovanja", u: *Josip Stadler, život i djelo*, str. 631-665.

⁵⁰ Stadler piše župnicima posebni nalog o propovijedanju, katehizmu i držanju kršćanskoga nauka: "Svake godine treba cieli katehizam protumačiti. Po svetkovinah mogu se držati formalne propoviedi. Kako kršćanski nauk, tako i formalne propoviedi treba držati pod misom neposredno pošlje evanđelja. U slučaju ako se u kojoj župi mogu držati isti dan i propovied i kršćanski nauk, onda je po svih nedjeljah treba ob onom dielu katehizma, o kom se drži kršćanski nauk, držati i *katehitičku* propovied. Dakle, ni u tom slučaju nesmiju se držati formalne propoviedi, nego se valja strogo držati katehizma, i katehitički ga razpraviti. Samo po svetkovinah neka se drže formalne propoviedi. Svim dekanom stoga će biti dužnost na to paziti, da li se ovaj moj nalog vrši" (J. STADLER, *Poslanice*, str. 52).

nicuma u svrhu suprotstavljanja masonima trebali pokrenuti list u kojemu bi se obradivale posebne teme: protiv masona i o socijalnim pitanjima.⁵¹ Stadler stoji na stanovištu Crkve: svakom vjerniku treba zabraniti da bude član masonskog društva.

2. Treba revno propovijedati, opominjati te poticati puk da marljivo uči Božje zapovijedi. U tu svrhu svećenicima savjetuje da zgodnim spisima i propovijedima protumače temeljna načela o kojima govori kršćanska filozofija; preporuča kao i Strossmayer Treći red sv. Franje.
3. Škole i društva zanatlija treba "povući u poštena društva" kako ih ne bi pogubne ideje i masoni povukli u nepoštena društva.
4. Ispravni odgoj mladeži.⁵²

Zaključak

I na kraju treba reći da je Stadler bio i ostao na liniji naučavanja Leona XIII. o slobodnim zidarima, što se najbolje očituje iz njegovih poslanica kojima je učvršćivao kler i narod u katoličkoj vjeri i vjernosti prema Svetoj Stolici kao i iz njegova izvještaja Svetoj Stolici od 18. siječnja 1885. Stadler je u mnogome pridonio napredku katoličke vjere i crkvenih struktura u Bosni i Hercegovini. Poštovao je papu i njegovu nauku, prihvatio je obranu Crkve od "pogubne nauke" racionalizma i naturalizama kojega su, kako on piše, propagirali masoni šireći razne "pogubne knjige" i po Bosni i Hercegovini. Naučavao je poput pape Leona XIII. u enciklici *Humanum genus* da katolicima nije dozvoljeno učlaniti se u masonske lože,

⁵¹ *Archivium Collegii Germanico-Hungarici, Roma, Pisma (1869-1907)*, br. 26, str. 3 i 4: "Noch etwas. In Trier erscheint ein Blatt unter der Direction des H. Dasbach. Sie haben einen größeren Einfluß an uns alle, als Sie glauben. Wie wären es, wenn Euer Hochwürden dem H. Dasbach geschrieben, er möge alle gew. Germaniker auffordern, ein großes Blatt unter seiner Redaction herauszugeben, in welchem sich alle gew. Germaniker verpflichteten: 1. gegen die Freimaurere auszutreten und sie aus ihren Worten bloßzustelen; 2. die sociale frage v. verschiedenen Standpunkten zu beleuchten u. practisch durchzuführen. So wie das Blatt jetzt ist, scheint mir unwürdig zu sein. Jetzt sollen wir Alle uns in diesem Blatte gleichsam loben. Das scheint mir nicht gut zu sein. Man müßte etwas Großes sich vormachen u. ausführen, wie die Bekämpfung der Freimaurer ist. Indem ich für die mir erwisenen Wohlthaten herzlich danke, alle Pp et ff rossi e neri recht schön grüße, verharre ich mit vorzüglichster Hochachtung Eur Hochwürden dankbarster Exalumnus + Joseph, Erzbischof. Sarajevo 28/11 1892." Usp. J. DŽAMBO, "Josip Stadler i Collegium Germanicum et Hungaricum", str. 741-742.

⁵² Usp. *Archivio della Congregazione per gli Affari esteri Straordinari. Austria-Ungheria (1875.-1918.)*, n. 542. fol. 8v-9r, br. 27 i 28; J. STADLER, *Poslannice*, str. 95.

jer je prema Stadleru bilo masona u njegovo vrijeme i u Bosni. Stadler je kao i Strossmayer bio borac za stvar katoličke vjere, a njegove su poslanice i izvještaji Svetoj Stolici svjedok crkvene nauke i discipline nakon Prvog vatikanskog sabora sve do kraja Prvog svjetskog rata.

STADLER'S ATTITUDE TOWARD FREEMASONRY

Summary

Pope Leon XIII published on April 24, 1884 his encyclical *Humanum Genus* and on Decemebr 8 of the same year he addressed his letter *Custodi* to Italian bishops. In both of these documents he insisted that Christianity and Freemasonry are irreconcilable to such a degree that anyone who would join the freemasonry would separate himself or herself from Christianity. Josip Stadler, archbishop of Vrhbosna-Sarajevo, firmly accepted and taught this doctrine of the pope who appointed him to the office of bishop and metropolitan. He criticized the free masons for their theoretical and practical rationalism and naturalism, looking them as secret troublemakers who hurt the Catholic Church and its physical and juridical persons. In his writings he asked priests to unmask the free masons by showing their true face and by educating their own fellow Catholics in their faith through sermons and catechetical instruction. In dealing with free masons, archbishop Stadler was faithful to Catholic teaching and discipline and in that sense he forbade his believers to join the associations of free masons. Like bishop Strossmayer of Đakovo in Croatia, in his pastoral letters to believers and pastoral clergy of his archdiocese, he pointed at dangers threatening the Catholic faith from the side of free masons, because he believed that their doctrine contradicted the faith and teaching of Catholic Church.

Key words: *Humanum Genus*, Leo XIII, Strossmayer, Stadler, free masons, pastoral letters.

(Translated by Mato Zovkić)